

STORTINGET

Innst. 246 S

(2020–2021)

Innstilling til Stortinget
fra kommunal- og forvaltningskomiteen

Meld. St. 31 (2019–2020)

Innstilling fra kommunal- og forvaltningskomiteen om Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Digitalisering

Til Stortinget

1. Sammendrag

1.1 Innledning

Det vises i meldingen til Meld. St. 27 (2015–2016) Digital agenda for Norge og «En digital offentlig sektor – Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025». Målet er at brukerne skal oppleve én digital offentlig sektor.

Regjeringens digitaliseringsarbeid gjelder hele Norges befolkning. Samtidig anerkjenner regjeringen at en digital hverdag påvirker personer ulikt. Et hovedtema for denne meldingen er befolkningens behov for, og i noen tilfeller krav på, digitale løsninger på sitt eget språk.

Norges urfolk, samene – og de samiske språkene – påvirkes særskilt av digitalisering. De samiske språkene står overfor enkelte utfordringer som digitalisering kan være med på å løse, for eksempel ved å få bedre tilgang til læremidler. Digitaliserte hjelpemidler kan gjøre det raskere og enklere å oversette materiale til samiske språk, og dermed gjøre det rimeligere å oppdatere tekster. Samtidig som disse mulighetene er der, opplever mange at økt digitalisering har ført til en negativ utvikling. Sentrale fysiske språkarenaer forsvinner, en del offentlig informasjon er ikke lenger tilgjengelig på samisk, og det finnes fortsatt maskinvare og programvare som ikke støtter samiske tegn.

Med denne meldingen vil regjeringen peke på de mulighetene som ligger i digitalisering for samiske språkbrukere og de gode tiltakene som allerede er satt i gang. I tillegg vil meldingen belyse de utfordringene stat og kommune står overfor når de skal tilby digitale tjenester til samiske innbyggere, og de problemene samiske innbyggere støter på i en digital hverdag.

Sametinget har gitt innspill til regjeringen om at samiske perspektiver ikke i stor nok grad har vært belyst i de overordnede dokumentene som er sentrale i digitaliseringspolitikken. Arbeidet med meldingen som behandles i denne innstillingen, har gitt mulighet til også å belyse hvordan det samiske perspektivet kan tas inn i overordnede måldokumenteter for digitaliseringspolitikken. Målet med regjeringens arbeid er at alle – også samiske språkbrukere – skal kunne ta del i det digitaliserte Norge.

Meldingen er den andre i rekken av årlige framoverskuende meldinger til Stortinget om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Temaet for meldingene varierer fra år til år. De har likevel det til felles at Sametingets årsrapport er fast vedlegg, og at Sametingets vurderinger kommer fram i selve meldingsteksten. Disse er markert i kursiv i meldingen.

I innstillingen her tas inn hele Sametingets merknad til det overordnede innholdet i meldingen. De øvrige merknadene vil det bli vist til i innstillingen, men disse tas ikke inn i sin helhet.

Sametingets merknad til det overordnede innholdet i meldingen:

«Sametinget har hatt store forventninger til denne stortingsmeldingen som tar for seg temaet digitalisering i det samiske samfunnet. Sametinget har flere ganger påpekt at regjeringens overordnede digitaliserings-satsing ikke ivaretar det samiske perspektivet. For

eksempel har regjeringen i de to siste statsbudsjettene satt av 2,4 mrd. kroner til digitaliseringstiltak, men utfordringene i det samiske samfunnet har ikke vært nevnt i den sammenheng. Sametinget er kritiske til at det heller ikke i denne meldingen kommer klart fram hva regjeringens mål for digitaliseringen av det samiske samfunnet er, og hva regjeringen vil satse på i den sammenheng.

Sametinget har ved tidligere anledninger beskrevet utfordringene ved at det samiske digitale tilbudet ikke inkluderes ved utvikling av digitale tjenester. Dette er en utfordring som går igjen i flere samfunnssektorer, og Sametinget ser at dersom det samiske ikke blir tatt med i et tidlig stadium, så blir det heller ikke utviklet et samisk tilbud. Sametinget mener derfor at det samiske tilbudet allerede skal nevnes ved bevilgningen til nye digitaliseringstiltak for å sikre at det samiske perspektivet blir tatt med.

Sametinget har som mål at den samiske befolkningen skal ha et likeverdig digitalt tilbud som den øvrige befolkningen. De samiske brukerne forventer like gode digitale tjenester. Det er stort potensial i digitaliseringsfeltet, og det er store muligheter til å effektivisere og forbedre dagens tjenester. Sametinget kan ikke ha ansvaret for digitalisering alene, men det må være et samarbeid med regjeringen.

Det samiske digitale tilbudet utvikles ikke i takt med det norske tilbudet, og dette synes Sametinget er kritikkverdig. Sametinget vil understreke at dagens situasjon er kritisk for de samiske språkene som digitale språk. De samiske språkene har utfordringer med at samiske tegnsatt ikke kan brukes i offentlige registre. Sametinget mener det er kritikkverdig at samiske navn ikke kan skrives korrekt i alle offentlige registre. Sametinget mener man skal ha som mål at alle offentlige virksomheter har støtte for samiske bokstaver.

Regjeringens mål er at det offentlige i større grad skal kommunisere med brukerne gjennom nettbaserte tjenester. Sametinget mener at man skal huske på de samiske brukerne og gi dem et like godt nettbasert tilbud som befolkningen for øvrig. Ved utviklingen av en digital offentlig sektor skal de samiske språkene involveres, og Sametinget mener målsetningen må være at samiske språk skal være tilgjengelig på alle offentlige digitale tjenester som utvikles fra starten av.

Digitale plattformer som kommunikasjonskanaler er stadig viktigere, og det er avgjørende at de samiske språkene utvikles som digitale språk. Språkteknologi er en forutsetning for at samiske språk fortsatt skal kunne være funksjonelle språk i samfunnet. Sametinget vil understreke at å digitalisere det samiske samfunnet er et ansvar som påligger alle sektorer, og ikke Sametinget alene. Fremover må vi se på de mulighetene digitalisering gir, for eksempel ved å flytte språkgrenser og knytte folk sammen på tvers av landegrensene. For de samiske språkene vil digitaliseringen være avgjørende for videre utvikling. Digitalisering gir en helt ny kommunikasjonsplattform og en ny måte å dele informasjon på. Sametinget skal være en pådriver for ny teknologi i det digitale skiftet og være med på å skape et digitalt samisk samfunn.

Ved utviklingen av tjenestetilbudet er det viktig at kommuner, fylkeskommuner og statlige virksomheter samarbeider om å tilby helhetlige og sammenhengende offentlige tjenester. Den samiske befolkningen bor spredt i Norge, og i dag er det 13 kommuner med i forvaltningsområdet for samisk språk. Disse kommunene har et særskilt ansvar for de samiske språkene. Sametinget

mener det er viktig at velferdstjenester er tilpasset den samiske befolkningen. Ved digitalisering i kommuner har Sametinget særlig fokus på hvordan de nye tjenestene påvirker befolkningen. Sametinget vil trekke fram helsetjenester som viktig, særlig med tanke på at det blir stadig flere eldre innbyggere. Sametinget vil understreke at den samiske befolkningen bør ha rett på digitale tjenester tilpasset deres behov og et likeverdig digitalt tilbud.

Sametinget har laget en digitaliseringsstrategi og en handlingsplan for å følge opp denne strategien. I disse dokumentene kommer det fram at Sametinget mener at regjeringens digitaliseringsarbeid ikke alltid er tilpasset samiske språkbrukere, og at det er større digitale hindringer for samiskspråklige enn norskspråklige brukere av digitale verktøy. Sametinget er opptatt av at det samiske perspektivet må inn tidlig i alt digitaliseringsarbeid.

Sametinget har utviklet mange digitale tjenester for det samiske samfunnet. For eksempel har Sametinget hatt en viktig i rolle i Divvun og Giellateknos utvikling av samisk tastatur, samisk rettskrivningsprogram og digitale ordbøker (se kapittel 4). Sametinget har også vært sentrale i utviklingen av den digitale læremiddelportalen Ovttas (se kapittel 5).

Sametingets administrasjon har de seneste årene gjennomført flere egne digitaliseringsprosjekter. Dette gjelder blant annet digitalisering av Sametingets tilskuddsforvaltning, arkivtjenesten og politikerportalen. Erfaringen viser at brukerne velger de digitale løsningene når de tilbys. I sametingsrådets budsjettforslag for 2020 er det satt av midler til et helhetlig digitalt forvaltningssystem av tilskuddsordningene. Sametinget har i dag over 60 ulike tilskuddsordninger. Et nytt system vil gjøre forvaltningen av tilskudd enklere, og gir en mulighet til å forbedre de tjenestene som Sametinget tilbyr brukerne.»

1.2 Om regjeringens samepolitikk og digitaliseringspolitikk

1.2.1 Regjeringens samepolitikk

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. I tråd med Grunnloven § 108 har regjeringen som mål å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Norge har også folkerettslige forpliktelser som legger føringer for samepolitikken.

Sametinget er samenes folkevalgte organ og regjeringens viktigste premissleverandør og dialogpartner i samepolitiske spørsmål.

For å sikre at arbeidet med saker som kan påvirke samene direkte, gjennomføres på en tilfredsstillende måte, er regjeringen og Sametinget enige om å legge Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget til grunn ved konsultasjoner.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for å samordne statlig politikk som berører samene i Norge. Hvert fagdepartement har et ansvar for å følge opp statlig politikk overfor samene innenfor sin sektor.

Det er statens ansvar å sikre at hensynet til samene blir ivaretatt. Samtidig legger staten til grunn at kommuner og fylkeskommuner på eget initiativ, og som en

del av lokaldemokratiet, også følger opp forpliktelsene sine overfor de samiske innbyggerne.

1.2.1.1 DEN SAMISKE BEFOLKNINGEN OG DE SAMISKE SPRÅKENE

Det blir ikke gjort registreringer på etnisk grunnlag i Norge, og derfor vet man ikke hvor mange samer som bor i landet. 18 103 personer var registrert i Sametingets valgmannstall per juni 2019. Manntallet viser ikke hvor mange samer som bor i Norge. Sametinget har flere ganger pekt på behovet for å lage en individuelt basert statistikk over hvem som er samer i Norge, men også pekt på utfordringer knyttet til dette, blant annet finnes det en historisk basert motstand mot registrering i den samiske befolkningen.

Det bor samer spredt i hele Norge.

I Norge er nord-, sør- og lulesamisk språk i daglig bruk. Norges internasjonale forpliktelser knytter seg til disse tre språkene. Samisk språk er viktig for den enkelte språkbruker, for den samiske befolkningen og for utviklingen av det samiske samfunnet. På UNESCOs liste over truede språk er nordsamisk definert som truet, og sør- og lulesamisk som svært truede språk.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 2.1.1.

1.2.1.2 RETT TIL OFFENTLIGE TJENESTER PÅ SAMISK

Sameloven § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk. I forvaltningsområdet for samisk språk er samisk og norsk likestilte språk i henhold til bestemmelsene i sameloven kapittel 3.

Innlemmelse i forvaltningsområdet for samisk språk gir innbyggerne språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ. Se meldingen for en oversikt.

Også utenfor forvaltningsområdet gir samelovens språkregler språklige rettigheter på samisk. Blant annet gjelder det et krav til oversettelse av lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen.

Videre har enhver rett til opplæring i samisk. Opplæringsloven fastsetter bestemmelser om rett til opplæring i og på samisk for elever i grunnskolen og videregående skole. Utenfor forvaltningsområdet har man også rett til bruk av samisk i domstolene, også når dette ikke er nødvendig på grunn av språk- og kommunikasjonsproblemer.

Bestemmelsene i samelovens kapittel 3 er minimumskrav. Alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til samiske språkbrukere, også ut over lovens regler.

Regjeringen skal legge til rette for at samene skal kunne sikre og utvikle sitt språk og har det overordnede ansvaret for at nasjonale og internasjonale forpliktelser for de samiske språkene blir fulgt opp. Kommuner, fylkeskommuner og statlige etater har ansvar for å oppfylle samelovens språkregler.

Sametinget forvalter midler til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner og har et særskilt ansvar for å fremme alle de samiske språkene. Regjeringen er en viktig samarbeidspartner i språkpolitikken, og har på linje med Sametinget et ansvar for å styrke og utvikle samiske språk. Gjennom Grunnloven er staten forpliktet til å sikre den enkeltes rett til bruk av samiske språk. Rollefordeling mellom Sametinget og regjeringen har i noen tilfeller vært uklar. Samtidig som Sametinget har det overordnede ansvaret for å styrke og utvikle samiske språk, spiller regjeringen en viktig rolle i utøvelsen av dette ansvaret. Kommuner, fylkeskommuner og statlige organ med tjenestekrets i forvaltningsområdet har også et ansvar for å oppfylle samelovens språkregler.

1.2.1.3 REGJERINGENS OPPFØLGING AV NOU 2016:18 HJERTESPRÅKET

I 2016 overrakte samisk språkutvalg NOU 2016:18 Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk til Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget.

Utvalgets rapport har vært på høring, og departementene og Sametinget arbeider nå med å vurdere utvalgets forslag. Regjeringen konsulterer Sametinget om aktuelle lovendringer og forslag til tiltak.

1.2.2 Regjeringens digitaliseringspolitikk

Målet om én digital offentlig sektor krever endrede arbeidsmåter og samarbeidsformer, og at sektoren har riktig kompetanse og løser flere oppgaver digitalt. Offentlig sektor skal tilby sammenhengende tjenester, benytte fellesløsninger og sørge for at fellesløsninger virker på tvers av forvaltningsnivåer og sektorer. Vi må også dele og gjenbruke mer offentlige data. Staten skal sørge for at regelverket er digitaliseringsvennlig.

Regjeringen foreslår en offensiv satsing på digitalisering og opprettholder et høyt digitaliseringstempo. Regjeringens budsjettforslag for 2020 innebærer 707 mill. kroner til nye digitaliseringstiltak. Satsingen gjelder for eksempel digitalarkiv og digital langtidslagring, økt tilskudd til bredbåndsutbygging, markeds plass for skytjenester, medfinansieringsordningen for digitaliseringsprosjekter, digitale løsninger for kommunalt disponerte boliger, forbedring og videreutvikling av matrikkelen, analyser og klargjøring for 5G, deling av data, helseplattformen, samt bedre pasientsikkerhet og samhandling med standardisert språk.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 2.2.

1.2.2.1 ÉN DIGITAL OFFENTLIG SEKTOR

Regjeringen og KS lanserte i juni 2019 Én digital offentlig sektor – Digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019–2025. Det er en felles strategi for både kommu-

nal sektor og staten. Digitalisering i offentlig sektor skal samtidig bidra til økt verdiskaping for næringslivet.

I strategien prioriteres å utvikle sammenhengende tjenester innenfor følgende livshendelser: Å få barn, å få et alvorlig sykt barn, å miste og finne jobb, å være ny i Norge, å starte og drive en bedrift, ved dødsfall og arv og å starte og drive en frivillig organisasjon.

Ett av virkemidlene for å lykkes med utviklingen av sammenhengende tjenester er deling av data. Regjeringen vil etablere et nasjonalt ressurscenter for deling av data.

Regjeringen har lansert en nasjonal strategi for kunstig intelligens.

Regjeringen vil gå gjennom regelverket for å fjerne gjenstående hindringer for digitalisering, med utgangspunkt i arbeidet med sammenhengende tjenester.

Regjeringen vil, i samarbeid med KS, etablere et felles digitalt økosystem for nasjonal samhandling og tjenesteutvikling.

Regjeringen vil utarbeide en strategi for digital kompetanse i offentlig sektor i samarbeid med KS og andre relevante aktører.

I januar 2019 la regjeringen fram en nasjonal strategi for digital sikkerhet. Digitaliseringsdirektoratet vil, i samarbeid med KS, Nasjonal sikkerhetsmyndighet og Datatilsynet, ha en sentral rolle i å arbeide med styrket og samordnet tilnærming til digital sikkerhet i offentlig sektor.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet utarbeider en handlingsplan for operasjonalisering av alle tiltakene i digitaliseringsstrategien.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 2.2.1.

1.3 Digitalisering i offentlig sektor

1.3.1 Informasjon fra det offentlige på samisk

I meldingens kapittel 3 diskuteres informasjonen fra det offentlige som finnes på samisk.

Ifølge samelovens kapittel 3 har offentlige organer visse forpliktelser til å oversette informasjon til samisk, nærmere angitt i loven. Dessuten har staten praksis for å oppfordre til oversettelse av informasjon også ut over det som er påkrevd etter loven. I forarbeidene til same-loven vises det til at oversetting vanligvis skal skje til nordsamisk, mens regelverk som spesielt retter seg mot den samiske befolkningen i lule- eller sørsamisk språkområde, skal oversettes til de respektive språk.

1.3.1.1 INFORMASJON SOM INNBYGGEREN SELV OPPSØKER

I dag henter de fleste av borgerne nødvendig informasjon på offentlige nettsider, som gjør den mer tilgjengelig og åpner for mer fleksible løsninger.

For at flere offentlige virksomheter skal ha informasjon på samisk på sine nettsider, krever det at virksomhetens ledelse tar en beslutning om at det er viktig at

også samiskspråklige brukere skal finne informasjon på sitt språk. Det må opprettes en samiskspråklig versjon av nettstedet, og det må settes av midler i de årlige budsjettene til oversettelser til samisk.

I tillegg må nettstedet støtte UTF-8, som er en IT-standard som blant annet støtter de samiske særtegnene og sikrer at tegnene blir vist korrekt i brukernes nettleesere. Når det gjelder publisering av samiskspråklig innhold, viser resultatet av en Difi-kartlegging fra 2011/2012 at statlig sektor står overfor betydelige utfordringer. Kun 26 pst. av de statlige nettstedene publiserte på en målrettet og systematisk måte samiskspråklig innhold.

Innenfor flere av statens og samfunnets kjerneområder er samiske språk nærmest fraværende på nettstedene.

Samtidig viste kartleggingen at den tekniske forutsetningen om UTF-8 var til stede hos 80 pst. av virksomhetene.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ser verdien av å fortsette å følge med på bruk av samiskspråklig innhold på offentlige nettsider, og har besluttet å gi Digitaliseringsdirektoratet i oppdrag å gjøre en ny kartlegging av dette i 2020/2021. En slik undersøkelse vil gjøre det lettere å sette inn tiltak i framtiden.

Hovedutfordringen når det gjelder informasjon som samiskspråklige innbyggere oppsøker, er altså ikke de tekniske løsningene. Tilgjengeliggjøring av samiskspråklig informasjon er avhengig av oversettere og en strategi for publisering, og dette er kostbart. Andre utfordringer er at informasjonen som er tilgjengelig, ofte kun er tilgjengelig på nordsamisk, og at den også ofte er skjult for brukeren fordi sidene ikke har samisk språkvalg. Hver enkeltperson må dermed søke seg fram til samiskspråklig informasjon gjennom en søkemotor.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.1.

1.3.1.1.1 Samisk informasjon på regjeringen.no

Et av de offentlige nettstedene som tilbyr informasjon på samisk, er regjeringen.no. Hvert enkelt departement har ansvar for sine nettsider og for å publisere også samisk innhold. Det er Statsministerens kontor som har ansvar for hovedsiden på regjeringen.no.

For å gjøre det enklere for departementene å oversette til de samiske språkene ble det etablert en samisk oversettelsestjeneste i Departementenes sikkerhetsorganisasjon (DSS) i 2010. DSS har inngått rammeavtaler med nordsamiske, sørsamiske og lulesamiske oversettere, og kan dermed tilby oversettelse til tre samiske språk kostnadsfritt for departementene. DSS tilbyr oversettelse av pressemeldinger, nyhetssaker og artikler til regjeringen.no. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har anbefalt departementene å oversette både saker som gjelder den samiske befolkningen spesielt, og saker

som er av interesse for befolkningen generelt. Dersom ikke departementet har oppgitt hvilket samisk språk de ønsker oversettelsen til, velger DSS språk ut fra tema eller geografisk område. Noen saker oversettes til alle tre språk.

Samisk innhold på regjeringen.no varierer fra departement til departement. Samtlige departementer har grunninformasjon om departementet på nordsamisk på sine sider. I tillegg har en del departementer også oversatt undersider med presentasjon av ulike temaer og ansvarsområder på nordsamisk.

1.3.1.2 INFORMASJON INNBYGGEREN MOTTAR FRA DET OFFENTLIGE

Ifølge sameloven skal lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen oversettes til samisk. Også offentlige organers plikt til oversettelse av relevante kunngjøringer og skjemaer innenfor forvaltningsområdet for samisk språk er omfattet i loven. Sameloven gir imidlertid ikke offentlige organer plikt til å tilby digitale tjenester på samisk.

For at offentlige instanser skal kunne sende ut informasjon på samisk, er det mange av de samme forutsetningene som må være til stede som for publisering av nettsideinnhold. Den største utfordringen er at det er dyrt å digitalisere, og at muligheten for innsparing på sikt er lavere når det gjelder samiske løsninger enn norske. I tillegg kommer utfordringene med mangelen på samiskspråklig personell og oversettere. Det er også noen tekniske hindringer for digitalisering på dette området, og da særlig knyttet til samiske tegnsett.

1.3.1.2.1 *Utfordringen med samiske tegnsett*

Samiskspråklige brukere opplever forandringer knyttet til tegnsett mye oftere enn norskspråklige brukere. Slike ulikheter skaper problemer i samhandling mellom interne systemer, mellom offentlige virksomheter og mellom offentlige virksomheter og innbyggere eller næringslivet.

Som nevnt tidligere finnes det en rekke tegn på samisk som skiller seg fra tegnene i norsk språk. De fleste statlige nettsteder støtter UTF-8-standarden som gjør det mulig å skrive og lese disse tegnene, men dette gjelder ikke i samme grad fagsystemene til statlige virksomheter. På sikt vil dette forandre seg fordi myndighetene fra 2011 stilte krav til at alle offentlige virksomheter ved større omlegginger, nyetablering eller videreutvikling av fagsystemer skal bruke UTF-8.

For å sikre regjeringens mål om én digital offentlig sektor er det også viktig at offentlige systemer snakker med hverandre. Det er viktig å legge om til felles tegnsett så raskt som mulig, før ytterligere integrasjoner blir gjennomført.

1.3.1.2.2 *Moderniseringen av Folkeregisteret*

Folkeregisteret inneholder oppdatert nøkkelinformasjon, som navn, adresse, kjønn, sivilstand med mer, om alle personer som er eller har vært bosatt i Norge. Folkeregisteret er et sentralt verktøy i offentlig administrasjon, samfunnsplanlegging og forskningsarbeid.

Ikke alle samiske tegn har vært støttet i Folkeregisteret.

Skatteetaten arbeider nå med å modernisere Folkeregisteret. Fra 2019 gir Folkeregisteret støtte for alle ti samiske særtegn i nord-, sør- og lulesamisk. I tillegg er det åpnet for at innbyggere som kan nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk, selv frivillig kan registrere språkompetansen i Folkeregisteret. Formålet er å følge med på språkutviklingen, og å kunne bruke statistikken til språkutvikling og tiltak som fremmer samisk språk og kultur.

Sametinget vil i løpet av 2020 sette i gang en informasjonsskampanje om muligheten for å registrere samisk språk i Folkeregisteret.

Nytt folkeregister legger til rette for at Sametinget, kommuner og fylkeskommuner kan få tilgang til opplysninger i sanntid og benytte opplysningene til å effektivisere egne prosesser. I tillegg kan bruk av det moderniserte Folkeregisteret bidra til bedre datakvalitet, flere informasjonselementer og nye tekniske grensesnitt slik at det kan utvikles nye innbyggertjenester.

Skatteetaten vil utvikle dagens folkeregister. Skatteetaten samarbeider med KS om kommunal sektors behov for tilgang til opplysninger i et modernisert folkeregister. I tillegg vurderes muligheten for at kommunal sektor skal kunne sende opplysninger til Folkeregisteret digitalt.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.2.2.

1.3.1.2.3 *Arbeids- og velferdsetatens digitale tilbud på samisk*

På nav.no er det per i dag åtte faktaark og to artikler på nordsamisk. I tillegg er det en side der det er mulig å bestille en samtale med en samisk veileder. Arbeids- og velferdsdirektoratet opplyser at de samiske sidene på nav.no er lite brukt.

Applikasjonen viser i dag norsk (bokmål) og engelsk, men er klargjort for innlegging av tekster på mange språk.

Arbeids- og velferdsetaten erfarer at det er utfordrende å rekruttere medarbeidere med samisk språkompetanse, og at det er vanskelig å opprettholde kompetansen i organisasjonen når den blir lite brukt.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.2.3.

1.3.1.2.4 *Digital levering av melding om reindrift*

I dag er innlevering av melding om reindrift og søknad om tilskudd til siidaandeler og tamreinlag digitalisert.

Søknad om de øvrige tilskuddsordningene/tjenestene i reindriftnæringen må fortsatt innleveres analogt.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.2.4.

1.3.1.2.5 *Reindriften arealbrukskart*

I forbindelse med forhandlingene om Reindriftsavtalen 2014/2015 startet arbeidet med å utvikle reindriften arealbrukskart gjennom et eget pilotprosjekt. Arealbrukskartene er en digital karttjeneste som skal danne grunnlag for innsyn i reindriften arealbruk, samt synliggjøre og gi en samlet oversikt over gjennomførte arealinngrep og utbyggingstiltak i de enkelte reinbeitedistrikt.

Prosjektet er nå i sluttfasen, og det antas at løsningen kan tas i bruk i samtlige reinbeiteområder i løpet av 2020.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.2.5.

1.3.1.2.6 *Digitale muligheter og utfordringer i reindriften*

Det ligger mange muligheter for digitalisering i reindriften. Dette gjelder særlig utvikling av digitale løsninger for merking og sporing av rein, også individmerking av rein.

Utvikling og bruk av ny teknologi som elektroniske individmerker og droner vil sammen med nye digitale løsninger, som for eksempel optisk klassifisering av rein, kunne gi store fordeler i reindriften.

På slaktelinja vil også bruk av RFID eller elektroniske ID-merker, sammen med nytt optisk klassifiseringssystem for rein, sørge for at oppgjøret til siidaandeler går raskere og blir mer presist. I tillegg vil individmerking også kunne bidra til betydelige forenklinger og økt sikkerhet i tilskuddsforvaltningen, i tillegg til dokumentasjon av tap av rein til blant annet rovvilt.

På reindriftsområdet foreligger det fortsatt store muligheter for økt digitalisering. Det er i dag kun tilskudd til siidaandeler og tamreinlag reindriftsutøverne kan søke om digitalt. I tillegg kan melding om reindrift sendes inn digitalt. De øvrige tilskuddsordningene må søkes manuelt.

Etnisk opprinnelse anses som sensitive personopplysninger og har derfor et særskilt vern etter personvernforordningen.

Utvikling av nye digitale løsninger er kostbare, og i en kostnads- og nyttevurdering er det utfordrende å få finansiert utvikling av nye digitale løsninger for reindriftnæringen.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 3.1.2.6.

1.3.1.2.7 *DigiBarnevern*

Det nasjonale initiativet DigiBarnevern ble startet i 2016. Hensikten er å sette barnevernet bedre i stand til å gi god og effektiv hjelp til barn og unge som trenger det, gjennom moderne, digitale løsninger. DigiBarnevern skal gi kommunesektoren et digitalt løft og møte behovet for mer effektive arbeidsprosesser, bedre faglig støtte i arbeidshverdagen og bedre styringsinformasjon.

DigiBarnevern er organisert som et samarbeid mellom staten og kommunesektoren.

Stat og kommune har et selvstendig ansvar for utvikling av hver sine løsninger.

Det statlige prosjektet utvikler et digitalt, barnevernsfaglig kvalitetssystem for barnevernstjenestene. Det statlige prosjektet omfatter også løsninger for trygg, digital meldingsutveksling og automatisert rapportering som forenkler arbeidsprosesser og sikrer bedre styringsdata. Utviklingen av nasjonal portal for bekymringsmelding styres av staten med Bufdir som prosjekteier, men utføres av KS.

Det kommunale prosjektet består av to leveranser: Anskaffelse av et nytt saksbehandlingssystem for de deltagende kommunene og en portal for innbyggertjenester.

Ambisjonen er at de digitale løsningene som utvikles gjennom DigiBarnevern, skal tas i bruk av alle landets kommuner.

Tilrettelegging for samisk språk er særlig relevant for de to publikumsrettede tjenestene som utvikles i DigiBarnevern: Nasjonal portal for bekymringsmelding og portal for innbyggertjenester. Begge løsningene er planlagt etablert og driftet på KS sin FIKS-plattform. FIKS-plattformen tilrettelegger for digitalisering av kommunale tjenester og digital samhandling på tvers av forvaltningsnivåer og er en viktig forutsetning for kommunenes digitalisering.

Bufdir har nedfelt bruk av IT-standarder for offentlig sektor i sin IKT-strategi. De tekniske forutsetningene for samisk språkvalg vil være til stede i alle løsningene.

Den statlige løsningen «nasjonal portal for bekymringsmelding» vil ha ulike språkvalg, herunder nordsamisk. Den kommunale løsningen «portal for innbyggertjenester» er fortsatt i en planleggingsfase, og det er ikke tatt avgjørelser om funksjonalitet knyttet til språkvalg. Den tekniske plattformen for portalen støtter muligheten for flere språk.

1.4 Samisk språkteknologi

Det pekes i meldingen på at vi omgir oss med stadig flere digitale produkter og tjenester som inneholder språkteknologi.

En rapport fra 2012 hevder at en tredjedel av de 6 000 språkene som finnes i dag, ikke vil overleve overgangen til det globale digitale informasjonssamfunnet. Dette er en utfordring som også nynorsk og bokmål står overfor, og som regjeringen tar opp i Prop. 108 L (2019–2020) Lov om språk (språklova), som ble lagt fram i mai 2020. For de samiske språkene innebærer dette at språkenes overlevelse er avhengig av at språkbrukerne kan og vil velge samisk når de bruker for eksempel mobiltelefon eller datamaskin.

Samisk språkutvalg understreket at språkteknologi er en forutsetning for at samiske språk skal kunne overleve som bruksspråk i et moderne samfunn.

For å styrke samisk språkteknologi etablerte Sametinget Divvun i 2004. Divvun er en forskings- og utviklingsgruppe ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet. Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno, ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, bidrar også aktivt til å øke digitaliseringen av samisk.

Det gis i meldingen eksempler på ulike verktøy de to institusjonene har utviklet. Sammen har Divvun og Giellatekno, sikret at samiske språkbrukere kan bruke språket sitt i daglig kommunikasjon med hverandre og med myndighetene på ulike digitale plattformer. De har også utviklet flere verktøy, for eksempel maskinoversettelse fra nordsamisk til norsk.

Den største utfordringen som møter Divvun og Giellatekno er at store internasjonale selskaper ikke har åpne grensesnitt, åpne ressurser og tilgjengelige standarder. Divvun, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget samarbeider om hvordan man skal gå i dialog med de store internasjonale selskapene for å løse denne utfordringen.

De språkteknologiske ressursene og programmene laget av Divvun og Giellatekno danner grunnlaget for digital bruk av samisk.

Sammenlignet med tilsvarende språksamfunn er det samiske språksamfunnet i en god situasjon: De fleste samiske språkene har tastatur tilgjengelig i de fleste operativsystem, og de har også retteprogram tilgjengelig for mange plattformer. Likevel er det mange som ikke vet at alle datamaskiner allerede har samiske tastaturer, eller hvilket tastatur de skal bruke.

1.4.1 Avlevering av samiske språkdata

For å kunne utvikle god samisk språkteknologi trenger man godt utviklede ordbøker og flere samiskspråklige lingvister og programmerere som kan være med på å utvikle gode ressurser. I tillegg trengs det mer grunnlagsdata, elektroniske skriftlige eller muntlige språkdata, såkalt korpus.

De ressursene som er samlet inn ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, er sammenstilt i et samisk korpus som eies av Sametinget og forvaltes av

Divvun. I dag samles dette korpuset hovedsakelig inn ved at ansatte ved Divvun gjør systematiske søk etter samiske tekster på nettet og etter norske tekster som er oversatt til samisk (såkalte paralleltekster). Det er ingen formell avlevering av tekster fra offentlige instanser.

I tillegg til det samiske korpuset hos Divvun har Språkbanken i Nasjonalbiblioteket en begrenset mengde fritt tilgjengelige datasett på samisk.

Den norske pliktavleveringsloven er medienøytral, og Nasjonalbibliotekets samling omfatter derfor både tekst og tale i ulike formater: bøker, tidsskrifter, aviser, kringkasting, internett, osv. Det samiske materialet er tilgjengelig under de samme betingelsene som annet pliktavlevert materiale i Nasjonalbiblioteket.

Det er grunn til å tro at det offentlige har langt mer data som kan brukes til utvikling av språkteknologi enn sektoren selv er klar over. Regjeringen vil derfor bidra til å øke bevisstheten om språkdata og språkressurser i det offentlige. Kulturdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i fellesskap begynt å se på hvilke aktører og virkemidler som kan bidra til at det kan utvikles mer språkteknologi på samisk. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har også forsterket informasjonsforvaltningsmiljøet i Digitaliseringsdirektoratet med ressurser som skal muliggjøre et nærmere samarbeid med Nasjonalbiblioteket og Språkrådet om strategier for å sikre at offentlige språkressurser kan brukes til språkteknologiske formål. Departementene vil fortsette dialogen og vurderinger av hvilke tiltak som kan være aktuelle.

1.5 Utdanning

Sammenlignet med andre land har Norge lyktes godt med digitalisering – med god infrastruktur, god tilgang på utstyr og avanserte brukere. Utdanningssystemet på alle nivåer gjennomførte raskt en omstilling til digital undervisning under koronautbruddet våren 2020. Samtidig er det store lokale forskjeller, og én av fem voksne i Norge mangler grunnleggende digitale ferdigheter. Derfor har regjeringen løftet fram digitale ferdigheter på flere nivåer i utdanningen. Store, gjennomgripende tiltak, som fornyelsen av læreplanene i grunnopplæringen og kompetansereformen Lære hele livet, har digitale ferdigheter og digitalisering som viktige elementer. Det er også stadig sterkere etterspørsel etter kandidater fra høyere utdanning med høy digital kompetanse. Strategiene og tiltakene favner bredt og er ikke spesielt rettet mot den samiske befolkningen.

1.5.1 Barnehagens digitale praksis

I samiske barnehager og i samiske avdelinger i andre barnehager er hovedspråket samisk.

Totalt var det 836 barn som fikk samisk barnehage-tilbud i 2019. 696 av disse gikk i samiske barnehager eller barnehageavdelinger, mens 140 barn fikk tilbud om

samisk språkopplæring. Tallene har vært relativt stabile de siste årene.

Bruk av digitale ressurser i det pedagogiske arbeidet skal støtte opp om barns læreprosesser, men likevel ikke dominere som arbeidsmåte. Barnehagen skal utøve digital dømmekraft, ivareta barnas personvern og bidra til at barna utvikler en begynnende etisk forståelse knyttet til digitale medier.

Utdanningsdirektoratet har utviklet nettressurser for ansatte i barnehagene i form av eksempler på pedagogisk aktivitet med digitale verktøy sammen med barn. Aktivitetene er knyttet opp til rammeplanen og barns gryende digitale ferdigheter. Noen av støttesursene foreligger på samisk, og direktoratet vurderer fortløpende behov og muligheter for å oversette flere.

1.5.2 Digitalisering i grunnopplæringen

1.5.2.1 FAGFORNYELSEN OG KUNNSKAPSLØFTET 2020

Innholdet i opplæringen er i endring gjennom fagfornyelsen (Kunnskapsløftet 2020 og Kunnskapsløftet 2020 Samisk). For å møte et nytt arbeids- og samfunnsnivå med ny teknologi er det viktig å forstå teknologien. Digital skaperkraft og programmering har fått mer plass i skolen og i læreplaner.

Innholdet i digitale ferdigheter som grunnleggende ferdighet er blitt oppdatert og mer framtidsrettet.

De nye læreplanene skal tas i bruk i grunnopplæringen fra og med skoleåret 2020. Sametinget fastsetter de samiske språkplanene, de særskilte samiske fag i videregående opplæring og samisk innhold i de gjennomgående nasjonale læreplanene, innenfor rammer gitt av Kunnskapsdepartementet. I arbeidet med de nye læreplanene har departementet hatt en referansegruppe med medlemmer fra Sametinget og de sentrale partene i skolesektoren.

1.5.2.2 OPPLÆRING FOR SAMISKE ELEVER

Ifølge Utdanningsdirektoratet får 857 elever i grunnskolen all undervisning på samisk skoleåret 2019/2020. 893 elever har nordsamisk som førstespråk og 1 293 elever nordsamisk som andrespråk. 28 elever har sørsamisk som førstespråk og 85 som andrespråk. 33 elever har lulesamisk som førstespråk og 77 som andrespråk. Skoleåret 2019/2020 har 178 elever i videregående skole samisk som førstespråk. Av disse har 174 nordsamisk og 4 sørsamisk. 264 elever i videregående skole har samisk som andrespråk, hvorav 15 lulesamisk, 243 nordsamisk og 6 sørsamisk.

Riksrevisjonen har gjort en undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk, jf. Dokument 3:5 (2019–2020). Kunnskapsdepartementet vil følge opp anbefalingene til Riksrevisjonen på egnet måte, i samarbeid med Sametinget.

1.5.2.2.1 Fjernundervisning

Mange av elevene som har rett til opplæring i samisk, bor på steder der det ikke er tilgang på lærere med nødvendig kompetanse. Da har elevene rett til alternative opplæringsformer.

Fylkesmannen i Nordland har kartlagt kompetansen hos samtlige fjernundervisningslærere i lule- og sørsamisk og utarbeidet en plan for kompetanseheving, blant annet i bruk av teknologi.

Skoler og skoleeiere har lang erfaring med å drive med samisk fjernundervisning.

Utdanningsdirektoratet har etablert en permanent plattform for nettbasert undervisning, Digilær.no, som fellesløsning for opplæringssektoren. I løpet av 2020 vil det bli vurdert om plattformen skal tas i bruk for samisk fjernundervisning.

Riksrevisjonen har avdekket svakheter i organiseringen og gjennomføringen av fjernundervisningen som medfører store ulikheter i opplæringstilbudet. Rapporten anbefaler at Kunnskapsdepartementet i samarbeid med Fylkesmannen i Troms og Finnmark og Fylkesmannen i Nordland bidrar til at fjernundervisningstilbudet blir et godt alternativ til stedlig undervisning.

Kunnskapsdepartementet har gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å foreslå både nye tiltak og videreutvikling av eksisterende tiltak som kan bidra til at alle elever som får opplæring i samisk ved hjelp av fjernundervisning, får et godt og forsvarlig opplæringstilbud. Sametinget og fylkesmennene i Nordland og Troms og Finnmark skal tidlig involveres på hensiktsmessig måte i dette oppdraget.

1.5.2.2.2 Elever med behov for særskilt tilrettelegging

Digital teknologi har skapt et paradigmeskifte for elever med behov for særskilt tilrettelegging og gitt en rekke nye muligheter. Sametinget peker imidlertid på utfordringer med tilgang på læremidler, læringsressurser og kartleggingsmateriell på samisk for samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging.

Det er mye som tyder på at det er store variasjoner i støttesystemets (PP-tjenesten) kunnskap om samisk språk og kultur.

Samisk spesialpedagogisk støtte (SEAD) har et landsdekkende ansvar for å gi tjenester til samiske brukere innenfor Statpeds fagområder. SEAD kan bistå kommuner og fylkeskommuner.

Statped vil i en femårig overgangsperiode avgrense sitt mandat. Regjeringen mener det vil være behov for at SEAD arbeider videre med tjenester på spesialpedagogiske områder av mer generell karakter, i motsetning til Statped for øvrig. Kunnskapsdepartementet vil i denne perioden utarbeide et eget særskilt mandat for SEAD. Sametinget blir involvert i dette arbeidet. Målet er at riktig kompetanse blir tilgjengelig for samiske barn og sa-

miske elever med behov for særskilt tilrettelegging, og at de får et tilfredsstillende pedagogisk tilbud i tråd med kravene i barnehageloven og opplæringsloven.

SEAD samarbeider med Samisk høgskole og særlig med Nasjonalt senter for samisk i opplæringen for å sikre et sterkt samisk fagmiljø, kunnskapsutvikling på området og en god sammenheng mellom det allmenne pedagogiske og det spesialpedagogiske feltet.

1.5.2.2.3 Digitalisering og digitale læremidler

Regjeringens digitaliseringsstrategi for grunnopplæringen (2017–2021) har to hovedmål: At elevene skal ha digitale ferdigheter som gjør dem i stand til å oppleve livsmestring og lykkes i videre utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse, og at IKT skal utnyttes godt i organiseringen og gjennomføringen av opplæringen for å øke elevenes læringsutbytte.

Det samiske perspektivet er implisitt ivaretatt i hovedmålene fordi de gjelder læringsutbyttet til alle elever. Sentralt i strategien er arbeidet med elevenes ferdigheter og skolens innhold, digitale læremidler, kompetanse og infrastruktur.

Ny teknologi gir endrede pedagogiske og didaktiske rammer. Nye læreplaner må også følges opp med en satsing på kompetanse for lærere.

Gjennom videreutdanningsstrategien Kompetanse for kvalitet er det etablert nettbaserte videreutdanningstilbud for lærere i profesjonsfaglig digital kompetanse og i programmering og videreutdanningstilbud for lærere som vil bli lærerspesialister i profesjonsfaglig digital kompetanse.

1.5.2.2.4 Digitale læremidler

Læremiddelmarkedet har endret seg mye. Stadig flere leverandører av digitale ressurser og læremidler introduserer nye produkter. Staten gir årlig tilskudd til utvikling av læremidler innen fag og på områder der det ikke er grunnlag for kommersiell utvikling. I alle utlysninger om utvikling av digitale læremidler innenfor denne ordningen stilles det krav om at læremiddelet skal kunne oversettes til samisk.

Et viktig tiltak i Digitaliseringsstrategien for grunnopplæringen er den femårige satsingen Den teknologiske skolesekken. Både i 2018 og 2019 har Utdanningsdirektoratet lyst ut midler til utvikling av digitale læremidler til fagfornyelsen gjennom denne satsingen, og det er gitt støtte til utvikling av samiske læremidler i duodji og musikk. Alle læremidler som mottar støtte, må være teknisk tilrettelagt for å kunne oversettes til samisk. I 2020 har regjeringen satt av 15 mill. kroner til oversetting, tilpassing og utvikling av samiske digitale læremidler i sammenheng med Den teknologiske skolesekken.

Et annet tiltak innenfor satsingen er tilskudd til innkjøp av digitale læremidler.

Sametinget har forvaltningsmyndighet på fagområdet utdanning og oppvekst og forvalter og prioriterer selv midler på budsjettkapittelet 560 Samiske formål, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget har det overordnede ansvaret for utvikling av samiske læremidler. I forbindelse med Kunnskapsløftet 2020 Samisk (fagfornyelsen samisk) vil det være behov for nye læremidler i mange fag. I statsbudsjettet for 2019 økte derfor regjeringen bevilgningen, i form av ekstrabevilgning i revidert nasjonalbudsjett, jf. Prop. 114 S (2018–2019) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2019. Sametinget har varslet Kunnskapsdepartementet om at utvalget av samiske digitale læremiddel av høy kvalitet er særlig mangelfullt, og at det er utfordringer med kompetansen om digitale læremidler hos både forlag og andre som utvikler samiske læremidler. Skoler med samiske elever får dermed i liten grad benyttet seg av tilskuddsordningen i Den teknologiske skolesekken for innkjøp av samiske digitale læremidler. Derfor har regjeringen i 2020 opprettet en egen tilskuddsordning for oversetting, tilpassing og utvikling av digitale læremidler på samisk, som sees i sammenheng med Den teknologiske skolesekken, jf. Prop. 1 S (2019–2020).

Læremiddelportalen Ovttas|Aktan|Akses gir informasjon om samiske læremidler og læringsmateriale for skoler og barnehager. Lærere kan låne ressurser fra Sametingets læremiddelsentral via nettet. Nettstedet er en delingsarena der brukere kan dele egenproduserte læringsressurser. Ovttas|Aktan|Akses tilbyr også produksjonsverktøy til utvikling av digitale læremidler som kan inneholde tekst, lyd, bilder, video, forskjellige oppgaver og ulike typer interaktivt innhold. Portalen er en del av Nasjonalt senter for samisk i opplæringa. Det er et nasjonalt kompetansesenter ved Samisk høgskole som arbeider for å fremme aktuell, systematisk og motiverende opplæring i og på samiske språk.

Sametinget peker på at samiske læremiddelutviklere behøver godt utviklede språkverktøy for å kunne oversette læremidler mellom flere samiske språk. Samiske forlag og samiske læremiddelutviklere kan bidra til utvikling av maskinoversettelse ved at de sender inn ferdige manus til elektroniske korpusser (tekstsamlinger) for samiske språk (se kapittel 4).

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 5.2.2.4.

1.5.2.2.5 Infrastruktur

En viktig betingelse er den digitale infrastrukturen. Bredbåndstilgangen i og utenfor skolen må være tilstrekkelig god. Det må utvikles gode fellesløsninger og standarder hvor det er hensiktsmessig. Det gis eksempler i meldingen. Samisk som språkvalg er ivaretatt i løsningene.

1.5.3 Rekruttering til samisk lærerutdanning

Rekruttering til samisk lærerutdanning foregår i hovedsak lokalt i de samiske språkområdene.

Det er store utfordringer med å rekruttere et tilstrekkelig antall kvalifiserte søkere til de samiske grunnskolelærerutdanningene.

Både ved Samisk høyskole, Nord universitet og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet blir det nedlagt et grundig og systematisk arbeid for å rekruttere lærerstudenter.

Dette rekrutteringsarbeidet understøttes med øremerkede midler fra Kunnskapsdepartementet, med føringer om samarbeid med lokale myndigheter og skoler. Sametinget opplyser at de prioriterer stipend for høyere utdanning til ulike lærerutdanninger. Kunnskapsdepartementet arbeider også for å gjøre det attraktivt å bli lærer i nord, og med samisk i fagkretsen, gjennom ulike ordninger for sletting av gjeld i Statens lånekasse for utdanning.

Generelt er det også for få som tar høyere utdanning på samisk på et tilstrekkelig høyt nivå til å bli gode oversettere og lærermiddelutviklere mv. Det kan se ut som om antallet som fullfører videregående opplæring med samisk språk- og kulturkompetanse med gode karakterer, er for lite til å møte samfunnets behov.

En annen utfordring for rekrutteringen til samisk lærerutdanning er at studenter generelt trekker mot de større byene.

1.5.4 Digitalisering i høyere utdanning

Digitalisering er et virkemiddel for grunnleggende endringer i arbeidsformer, prosesser og innhold som kan gjøre universitets- og høyskolesektoren bedre i stand til å nå målene om høy kvalitet og relevans, og god tilgang til utdanning for alle.

1.5.4.1 DIGITALISERINGSSTRATEGI FOR UNIVERSITETS- OG HØYSKOLESEKTOREN

Kunnskapsdepartementet har fastsatt en egen digitaliseringsstrategi for universitets- og høyskolesektoren for perioden 2017–2021, jf. Meld. St. 27 (2015–2016) Digital agenda for Norge – IKT for en enklere hverdag og økt produktivitet, Digitaliseringsrundskrivet og flere andre rapporter, meldinger, strategier, rundskriv og handlingsplaner.

Det samiske perspektivet er implisitt ivare tatt i målformuleringer og henvisninger til krav og føringer. Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning har nasjonalt ansvar for å implementere og videreutvikle digitaliseringsstrategien.

I forbindelse med at Digitaliseringsstrategien for universitets- og høyskolesektoren vil bli revidert i 2020 (lansering i 2021), vil Kunnskapsdepartementet vurdere hvordan det samiske perspektivet kan ivaretas.

For å oppfylle digitaliseringsstrategien er det en forutsetning at bruk av teknologi for læring og ny kunnskap løftes til strategisk nivå ved institusjonen, og integreres i all faglig og administrativ virksomhet. Institusjonene må prioritere nødvendige ressurser til arbeidet. I 2018 fikk Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet 7 mill. kroner fra Kunnskapsdepartementet til samarbeid med Samisk høyskole om IKT, personalforvaltning og studieadministrasjon. På IKT-området er målet å gjøre infrastrukturen og organisasjonen ved Samisk høyskole mer robust. I februar 2019 inngikk institusjonene også en avtale om felles personvernombud.

1.5.4.2 KRAV TIL DIGITALISERING I RAMMEPLAN FOR GRUNNSKOLELÆRERUTDANNING

Med nye rammeplaner kreves det at alle som uteksamineres fra grunnskolelærerutdanning, skal ha profesjonsfaglig digital kompetanse.

Kandidater fra samisk grunnskolelærerutdanning skal i tillegg ha kompetanse i fjernundervisningsdidaktikk, og må kunne bruke ulike typer av fjernundervisning og nettundervisning med interaktive læringsopplegg.

1.6 Kultur og kulturminner

1.6.1 Kultur

Digital teknologi gir muligheter til å skape, distribuere, formidle og bevare kunst og kulturarv på stadig nye måter. Samtidig utfordres samisk språk og kultur av den digitale utviklingen der de engelskspråklige digitale plattformene og strømmetjenestene blir stadig viktigere for kulturbruken, og særlig for barn og unge.

I Meld. St. 8 (2018–2019) Kulturens kraft: Kulturpolitikk for framtida er det regjeringens prioritering å medvirke til at samisk kunst og kultur får en representativ plass i kulturlivet i Norge. Det innebærer også å bidra til at samisk kunst og kulturarv skal kunne møte digitaliserings muligheter og utfordringer på en god måte.

Tilgang til samisk kunst og kulturarv er viktig for vitalisering av samisk kultur. Kunst og kultur er også det beste utgangspunktet for å etablere og videreføre kommunikasjon mellom mennesker og folkegrupper. Samisk kunst og kultur representerer stemmer og erfaringer som utgjør en del av fortellingen om Norge, og er av stor verdi for samfunnet.

1.6.1.1 DIGITALISERING OG TILGJENGELIGGJØRING AV SAMISK KULTURARV I ARKIV, BIBLIOTEK OG MUSEUM

Kulturdepartementet har ansvar for digitaliseringspolitikken på kulturfeltet. Gjennom digitalisering av samisk kulturarv vil både den samiske befolkningen og alle andre få bedre tilgang til dette materialet. Regjeringen har igangsatt prosjekter for både digitalisering av kulturarvsmateriale og publisering av digitale versjoner.

1.6.1.1.1 *Digitalisering i Nasjonalbiblioteket*

Digitalisering vil være et hovedsatsingsområde for Nasjonalbiblioteket også i årene framover. I statsbudsjettet for 2020 er digitaliseringskapasiteten i Nasjonalbibliotekets anlegg i Mo i Rana styrket med 70 nye stillinger og teknisk infrastruktur. Dette gjør det mulig å få fortgang i digitalisering også av materialet i Arkivverket, inkludert Samisk arkiv, og av papirarkiver, fotografier, levende bilder og lydopptak som forvaltes av landets øvrige arkiver, bibliotek og museer, herunder samiske arkiver og museer.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.1.1.

1.6.1.1.2 *Nasjonal plan for digitalisering av levende bilder og lydopptak*

Kulturdepartementet gav i 2018 Nasjonalbiblioteket i oppgave å kartlegge alt som finnes av levende bilder og lydopptak i arkiv, museer, bibliotek og private samlinger i Norge, og utforme utkast til en nasjonal plan for digitalisering og bevaring av kulturarvsmateriale.

Samisk arkiv ved Arkivverket, Árran lulesamiske senter og Stiftelsen Saemien Sijte (Sørsamisk kultursenter og museum i Snåsa) er med i kartleggingen som også vil omfatte det samiske materialet. Store mengder opptak, herunder samisk materiale, står i fare for å gå tapt. Digitalisering av dette kulturarvsmaterialet vil, i tillegg til å sikre det fra å gå tapt, kunne gi alt fra forskere og lokalhistorikere til befolkningen generelt, økt tilgang til det.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.1.2.

1.6.1.1.3 *Digitale arkiver*

Nettstedet Digitalarkivet er en nasjonal fellesløsning for digital tilgjengeliggjøring av arkiver, hvor blant andre Samisk arkiv har publisert arkivmateriale.

Samisk dokumentarv blir forvaltet av arkiver og samlinger i flere land. Samisk arkiv deltar i samarbeidsprosjektet «Digitale stier og samisk kulturarv» med arkivinstitusjoner og universiteter i Sverige og Finland. Målet for prosjektet er å kartlegge sentrale samiske arkiver i Europa og utvikle digitale løsninger som kan knytte arkivene sammen. Gjennom prosjektet skal det også utvikles etisk og juridisk akseptable løsninger for digital bruk av arkivmaterialet.

1.6.1.1.4 *De samiske museene*

I St.meld. nr. 49 (2008–2009) Framtidas museum – Forvaltning, forskning, formidling, fornying og St.meld. nr. 24 (2008–2009) Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv kommer det til uttrykk en forventning om at museene i Det nasjonale museumsnettverket skal digitalisere betydelige deler av sine samlinger.

I 2002 overtok Sametinget forvaltningen av de samiske museene, som derfor ikke er en del av det nasjonale museumsnettverket. De samiske museene benytter seg likevel av samlingsforvaltningsverktøyet Primus og Digitalt Museum, som er tilgjengelig for dem, og er sikret teknisk støtte for samisk tegnsetting gjennom tilskudd fra Norsk kulturråd og utviklingsprogrammene for museene.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.1.3.

1.6.1.2 *TILGANG TIL E-BØKER PÅ SAMISK*

1.6.1.2.1 *Samisk bibliografi*

Nasjonalbiblioteket har siden 1992 hatt ansvar for Samisk bibliografi, som er en nasjonalbibliografi med oversikt over samiske og samisk-relevante utgivelser: bøker, småtrykk, periodika, offentlige publikasjoner, lydbøker og artikler i bøker og tidsskrift. Oppføringene inkluderer både samiske titler og litteratur som berører samisk kultur skrevet på andre språk enn samisk (hovedsakelig norsk, men også noe engelsk). Antall oppføringer per 13. januar 2020 er 28 975.

Nasjonalbiblioteket har også ansvar for den felles samiske bibliografien som inkluderer bibliografiene fra Finland, Russland og Sverige. Tjenesten driftes teknisk sett av Unit.

Nasjonalbiblioteket har ansvar for utviklingen av klassifikasjonssystemet Løøv. Løøv er utarbeidet spesielt for Samisk bibliografi ved universitetsbiblioteket i Trondheim og er et system skreddersydd for samiske forhold og tema. Nasjonalbiblioteket konsulterer Sametinget og andre samiske institusjoner i Sápmi i arbeidet med utviklingen av Løøv.

Fylkesbibliotek og folkebibliotek som jobber spesielt med samisk, har etablert nettverkssamarbeid med Sametinget.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.2.1.

1.6.1.3 *DIGITALISERING AV SAMISKE MEDIER*

Alle språk, også samiske språk, er bærere og formidlere av både identitet, kultur og kulturarv. Det pekes i meldingen på at det er viktig at den samiske befolkningen har tilgang på kultur på eget språk blant annet gjennom aviser, radio, TV, film og nettbaserte plattformer.

1.6.1.3.1 *Plattformnøytral tilskuddsordning for samiske aviser*

Støtteordningen for samiske aviser og samiskspråklige avissider skal legge til rette for demokratisk debatt, meningsdanning og språkutvikling i det samiske samfunnet, og er regulert i egen forskrift.

Samlet fordelte Medietilsynet nesten 34 mill. kroner til samiske aviser i 2019.

Mediemangfoldsutvalget mente at tilskuddsordningen i dag i liten grad gir de samiske avisene incitament til å satse på digitale forretningsmodeller, og foreslo derfor å gjøre tilskuddet til samiske medier plattformnøytralt. Regjeringen har foreslått å gjøre ordningen plattformnøytral, noe som kan gi bedre distribusjon, mer samisk innhold, flere aktører og økt mediemangfold også før sør- og lulesamisk. Det tas sikte på å sende forslaget på høring i løpet av 2021.

1.6.1.3.2 Tilskudd til digitalisering av lokalradio

Guovdageainnu Lagastradio (Radio GLR) og Radio DSF er lokalradioer med samisk innhold som mottar tilskudd gjennom støtteordningen «Tilskudd til lokale lyd- og bildemedier».

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.3.2.

1.6.1.3.3 Samisk teksting på både lineær TV og strømme-TV

Kringkastingsloven og NRK-plakaten har tidligere ikke stilt spesifikke krav til teksting av programmer for den samiske befolkningen.

Fra 2020 er det fastsatt i kringkastingsforskriften en egen bestemmelse § 2-5 (e) at NRK skal «tilgjengeliggjøre fjernsynsprogrammer på samisk med teksting på det samiske språk som er talespråk i programmet når slike programmer legges ut i audiovisuell bestillingstjeneste, dersom det er teknisk og praktisk mulig».

I Prop. 58 L (2018–2019) Endringer i kringkastingsloven mv. går det fram at Kulturdepartementet mente det burde stilles krav om at NRKs programmer på samisk skal gjøres tilgjengelig med teksting på det samiske språk som er talespråk i programmet når slike programmer legges ut i en audiovisuell bestillingstjeneste (strømme-TV). Kulturdepartementet har vært i dialog med Sametinget om § 2-5 bokstav e om teksting på samisk. Sametinget støtter forslaget, spesielt at kravet skal gjelde for alle samiske språk. Sametinget viser til at kravet gjelder for fjernsynsprogrammer på samisk, men at NRKs tilbud på samisk fortsatt er begrenset. Sametinget foreslår derfor at plikten til å tekste på samisk i framtida også skal utvides til et utvalg programmer med norsk talespråk, særlig programmer som omhandler samiske tema. Kulturdepartementet tar med seg innspillet i det videre arbeidet og vil fortsette dialogen med Sametinget om tilrettelegging.

1.6.1.3.4 NRKs satsing på nett for unge samer

NRK har som en del av oppdraget å styrke de samiske språkene og skal ha daglige sendinger for den samiske befolkningen og jevnlig programmer for barn og unge. I tillegg til tradisjonell TV har NRK økt satsingen på digitalt innhold på nett-TV, Facebook og Instagram for å nå ut til unge samer.

I 2018 besøkte flere unike brukere NRK Sápmi på mobil enn på nett.

I 2018 har NRK Sápmi styrket nyhets- og aktualitetstilbudet på nett og mobil med løpende nyheter og økt oppmerksomhet mot nasjonale samiske saker som har relevans langt ut over lokalsamfunnet de har utgangspunktet i. NRK Sápmi har en tredelt strategi: Mer flerspråklig innhold, mer innhold mot yngre målgrupper og større saker og historier som i større grad angår alle samer og befolkningen ellers.

Medietilsynets vurdering er at NRK i 2018 gjennom tilbudet sitt på radio, TV, nett og mobil oppfyller kravene til å styrke de samiske språkene og til å styrke samisk identitet og kultur.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.3.3.

1.6.1.3.5 Internasjonalt samisk filminstitut (ISFI)

ISFI gir støtte til kompetanseutvikling og økonomisk støtte til samiske aktører som ønsker å utvikle, produsere og distribuere samisk film med samisk språk. Regjeringen har derfor i løpet av de siste årene styrket driftssituasjonen for ISFI.

ISFI planlegger å etablere et studio for etterarbeid i tilknytning til sine lokaler i Kautokeino. Studioet, Tundra Studio, skal brukes til dubbing av norske og internasjonale filmer til samisk språk og til etterarbeid i samiske produksjoner.

Norsk filminstitut lanserte i 2019 en handlingsplan for mangfold i norsk film og filmkultur. Ett av tiltakene er å inngå samarbeid med blant annet ISFI.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.1.3.5.

1.6.1.3.6 Strømmetjenesten Sapmifilm

Strømmetjenesten Sapmifilm.com ble lansert 8. mars 2018 og tilbys i første omgang til et publikum i Norge, Sverige og Finland. Katalogen består av samiske kort-, dokumentar- og animasjonsfilmer. Sapmifilm.com tilbyr den samiske befolkning filmer på eget morsmål og har i tillegg som målsetting å styrke kunnskapen om samisk kultur, språk og historie. Ambisjonen er at katalogen på sikt også skal inneholde filmer om andre urfolk og at katalogen tilbys globalt.

1.6.2 Kulturminner

1.6.2.1 DEN NASJONALE KULTURMINNEDATABASEN ASKE-LADDEN

Kulturminneforvaltningen i Sametinget har lovpålagte arbeidsoppgaver knyttet til kulturminneloven og plan- og bygningsloven, og kulturminnebasen Askeladden er et viktig redskap i dette arbeidet. Databasen er tilgjengelig digitalt og er Riksantikvarens offisielle database for kulturminner i Norge.

Sametinget er rette forvaltningsmyndighet for samiske kulturminner og har ansvar for at informasjon om samiske kulturminner i Askeladden er oppdatert og i tråd med gjeldende lovverk og praksis. Askeladden oppdateres på bakgrunn av kulturminneregistreringer i felt. I løpet av de siste 10–15 år har Sametinget i økende grad tatt i bruk digitale registreringsverktøy. Askeladden er passordbelagt og ikke åpen for allmennheten, men for brukere i kulturminneforvaltning og kommuneplanleggere. Det finnes også ulike brukertilganger i Askeladden som regulerer innsynet. Databasen kulturminnesok.no er imidlertid åpen for allmennheten og er basert på innholdet i Askeladden.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 6.2.1.

1.6.2.2 GEODATA

I utarbeidelse av rapporter og formidling generelt er GIS-verktøyet essensielt og viktig for Sametinget og kan implementeres på en rekke områder. Dette fordrer at data er digitalt tilgjengeliggjort.

1.6.2.3 DIGITALISERING AV KULTURMINNEDATA FRA FORSKNINGS- OG FOU-PROSJEKTER

Opprettelsen av Samisk kulturminneråd, og senere delegering av myndigheten til Sametinget, innebar en anerkjennelse av samisk kultur, samiske kulturminners betydning og samenes rett til selv å forvalte egne kulturminner.

Kunnskapshullene knyttet til kulturminnedata fra store deler av de samiske kjerneområdene er fortsatt like reell selv om man har en nasjonal database. De siste tiårene har det vært gjennomført en rekke prosjekter i regi av universiteter, forskningsinstitutter, museer og andre som har dokumentert og kartfestet samiske kulturminner og landskapsbruk. Dette er svært verdifull informasjon som, hvis den ble overført til Askeladden, kunne styrket kunnskapsgrunnlaget i samisk kulturminneforvaltning betydelig.

1.6.2.4 OFFENTLIGGJØRING OG TILGJENGELIGHET

Offentliggjøring og digitalisering av samisk kulturarv åpner for problemstillinger knyttet til personvern. Det kan også av enkelte oppleves som et brudd i forhold til tradisjonsbasert kunnskapsoverføring og lokal praksis.

Dette er avveininger som samiske kulturarvsinstitusjoner må ta stilling til når kulturarven, det være seg fysiske kulturminner i landskapet eller tradisjonsstoff knyttet til stedene, digitaliseres og gjøres tilgjengelig for andre enn de som tradisjonelt har hatt tilgang til denne kunnskapen. I slike sammenhenger vil det være særlig viktig å ha gode systemer og retningslinjer for hvem som har adgang og hvordan data kan brukes.

1.6.2.5 KATEGORIER, NOMENKLATUR OG SPRÅK

Utfordringer med dagens nasjonale kulturminne-database er primært at oppbygging og struktur i liten grad er tilpasset samiske kulturminnetyper og kulturmiljø og den landskapsbruken de er knyttet til. Databasen gir for få muligheter til å håndtere observasjoner av samiske kulturminner med det resultat at de må kategoriseres inn i store generelle kategorier hvor de usynliggjøres. En annen utfordring ved Askeladden er manglende mulighet til å bruke samiske termer på samiske kulturminnetyper.

1.6.2.6 KRAV OM KARTFESTING

Kulturminnedatabasen Askeladden bygger på et prinsipp om at kjente kulturminner skal kartfestes og avgrenses i forhold til omgivelsene. Selv om kulturminneloven også nevner steder det knytter seg historier, tro og tradisjon til, er det først og fremst de fysiske menneskeskapte sporene som er egnet til å avgrenses og kartfestes på denne måten. Det er ønskelig at det utvikles en metode for å avgrense samiske kulturminner som er uten menneskeskapte spor. Dette gjelder særlig samiske helligsteder som i mange tilfeller omfatter store landskapselementer som fjell, fjellformasjoner, innsjøer og skoger. Det samme gjelder sammenhenger mellom kulturminner i større landskapsrom.

1.7 Helse- og omsorgssektoren

I Meld. St. 7 (2019–2020) Nasjonal helse- og sykehusplan 2020–2023 vises det til at digitalisering er et sentralt virkemiddel for å effektivisere og videreutvikle helse- og omsorgstjenesten.

Samiske pasienters utfordringer i helse- og omsorgssektoren er knyttet til at fagfolk i mange tilfeller har manglende kunnskap om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Samiske pasienter har i mange behandlingssituasjoner ikke muligheten til å bruke eget språk. Det blir vanskelig for pasientene å beskrive egen sykdom og å forstå tilbakemeldingene behandlere gir. Dette medfører at enkelte samiskspråklige pasienter ikke kan ta aktivt del i behandlingen, samtidig som risikoen for feildiagnostisering og feilbehandling øker, og at kvaliteten på tjenestene reduseres.

Det pågår en rekke prosesser innen helse- og omsorgssektoren på digitaliseringsfeltet. Nesten alle arbeidsprosesser i helse- og omsorgstjenesten har i dag et digitalt avtrykk. Digitalisering gjør det også mulig å flytte tjenester nærmere pasienten.

1.7.1 *Rett til likeverdige helse- og omsorgstjenester og til å bli betjent på samisk*

Det følger av pasient- og brukerrettighetsloven at alle pasienter har rett til nødvendige helse- og omsorgstjenester.

Omfang og nivå må vurderes konkret. Det avgjørende vil være pasientens behov. Pasient- og brukerrettighetsloven sees i sammenheng med andre lover som berører helse- og omsorgstjenesten. Informasjonen skal være tilpasset mottakerens individuelle forutsetninger, som alder, modenhet, erfaring og kultur- og språkbakgrunn.

Sameloven gir i tillegg en utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren som innebærer at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk. Likeverdige helse- og omsorgstjenester for samiske pasienter forutsetter at tjenestene tilrettelegges pasientenes språklige og kulturelle bakgrunn.

1.7.2 Digitalisering i helse- og omsorgssektoren

Bruk av teknologi innenfor helse-, omsorgs- og sosialfeltet har utviklet seg over mange år, og det utvikles stadig flere teknologiske tjenestetilbud.

De overordnede målene for IKT-utviklingen i helse- og omsorgstjenesten ble vedtatt i 2013 ved behandling av Meld. St. 9 (2012–2013) En innbygger – en journal:

- Helsepersonell skal ha enkel og sikker tilgang til pasient- og brukeropplysninger.
- Innbyggerne skal ha tilgang på enkle og digitale tjenester.
- Data skal være tilgjengelig for kvalitetsforbedring, helseovervåking, styring og forskning.

1.7.3 Bruk av digitale verktøy i behandlingen

Ved mange helsestasjoner er det ikke samisktalende helsepersonell. Ved språkkartlegging av samiske barn som har samisk som førstespråk, kan dette få uheldige konsekvenser. Også i kontakt med fastlege og annet helsepersonell kan kommunikasjon oppleves krevende når helsepersonell ikke snakker eller forstår samisk. Bruk av videokonsultasjon og skjermtolk i samarbeid med kommuner eller andre tjenestesteder som har samisktalende personell, kan i slike tilfeller benyttes som løsning på kommunikasjonsproblemene. Løsningene er tilgjengelige og det er opp til den enkelte kommune eller det enkelte helseforetak å ta disse i bruk.

Det har lenge vært en utfordring å kunne skrive pasientjournal og epikrise på samisk da systemene ikke støtter samiske tegn. Bruk av samiske tegn knyttet til ulike digitale løsninger som video, velferdsteknologi mv. er i utgangspunktet ikke et problem. Imidlertid vil det være utfordringer med å få leverandører til å utvikle slik funksjonalitet i løsningene.

1.7.4 Digitalt tilgjengelig helseinformasjon på samisk

Helsenorge.no er den nasjonale innbyggerportalen for helse i Norge. Følgende gjelder for bruk av samisk på helsenorge.no:

Det er et mål at det finnes et samisk tilbud av bra kvalitet på helsenorge.no. På nettsidene er nordsamisk valgt som samisk språk. Av de tre offisielle samiske språkene i Norge (nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk) er nordsamisk størst. Utviklingen av nordsamisk som skriftspråk er også kommet lenger enn de øvrige samiske språkene. Kun et utvalg av sidene på helsenorge.no er tilgjengelig på samisk. Behov for videre oversettelser til samisk skal kartlegges.

Regjeringen la i 2019 fram en strategi for å øke helsekompetansen i befolkningen. Det er igangsatt et nasjonalt prosjekt med formål å bedre språket i pasientinnkallinger i spesialisthelsetjenesten. Helse Nord har et særskilt ansvar for oversettelse av pasientinnkallinger og annen informasjon til samiske pasienter i regionen.

1.7.5 Utvikling under koronapandemien

Det pekes i meldingen på at erfaringer har vist at det er potensial for å fremskynde digitaliseringen i helse- og omsorgssektoren som vil gi nytte etter at pandemien er over, og som vil treffe langt bredere enn håndtering av kriser. Helsepersonell har blitt mer digitale, og pasientene har tilpasset seg situasjonen.

Helse- og omsorgstjenesten har i langt større grad enn tidligere tatt i bruk eksisterende nasjonale e-helseløsninger slik som den nasjonale helseportalen, helsenorge.no, og kjernejournal. Erfaringen med håndteringen av pandemien viser at det er behov for at hele sektoren kobler seg på og tar i bruk de felles plattformene som er etablert for samhandling.

Pandemien har ført til en betydelig økning i bruken av velferdsteknologiske løsninger i kommunene, spesielt innenfor digital hjemmeoppfølging. Dette har stor betydning for å redusere smittespredning. Kommunene har vist evne til rask omstilling og samarbeid. I tillegg har Nasjonalt velferdsteknologiprogram bidratt til nasjonal koordinering i sammenheng med pandemien, gjennom kartlegging av kommunenes behov og bistand fra KS til felles anskaffelse av elektroniske medisindispensere.

Det er også lagt til rette for å øke bruk av digital hjemmeoppfølging i spesialisthelsetjenesten. Helse- og omsorgsdepartementet har under pandemien bedt de regionale helseforetakene om å ta i bruk digital hjemmeoppfølging og nettbasert behandling der det er mulig. Rammebetingelsene tilpasses for å legge til rette for å flytte tjenester over på digitale plattformer og hjem til pasientene. Dette kan ha stor nytteverdi for samiske pa-

sienter med store reiseavstander til helse- og omsorgstjenestene.

Pandemien har også styrket samarbeidet mellom etatene, og samarbeidet med leverandørindustrien. Det gis eksempler i meldingen.

Det pekes i meldingen på at det er viktig å videreføre de gode digitale løsningene og arbeidsmetodene også i kjølvannet av pandemien. Koronasituasjonen har bekreftet behovet for teknologiske løsninger som gir helsetpersonell en enkel og sikker tilgang på pasient- og brukeropplysninger, innbyggerne tilgang på enkle og sikre digitale tjenester og løsninger som gjør data tilgjengelig for kvalitetsforbedring, helseovervåkning, styring og forskning.

1.8 Justissektoren

Prosjektet Elektronisk samhandling i straffesakskjeden (ESAS) går på tvers av virksomheter i justissektoren.

Det arbeides med digitalisering og modernisering av domstolene. Sentralt i dette arbeidet er prosjektet Digitale domstoler, som skal realisere heldigital rettsprosess for utvalgte domstoler.

Digitale publikumstjenester i politiet handler i stor grad om å øke politiets tilgjengelighet for innbyggerne og forenkle innbyggernes møte med politiet.

1.8.1 Fjerntolking

Det er i dag stor mangel på samiske tolker og oversettere, noe som gjør det vanskelig å benytte samisk i rettsmøter, under politiavhør og i fengslene. Bruk av fjerntolking (telefon/skjermer) vil bidra til et bedre tolketilbud over hele landet og økt rettssikkerhet for den enkelte. Som et ledd i oppfølgingen av NOU 2016:18 Hjertespråket, vil Justis- og beredskapsdepartementet vurdere å legge til rette for økt bruk av fjerntolking, der dette er mulig og hensiktsmessig. Bruk av fjerntolking i domstolene er en del av prosjektet «Digitale domstoler». De økonomiske og administrative konsekvensene for bruk av fjerntolking for politiet og kriminalomsorgen må utredes før det fattes en endelig beslutning.

1.8.2 Informasjon på samisk på relevante nettsted i justissektoren

Det er i dag informasjon på nordsamisk på nettstedene til domstolene og kriminalomsorgen, men den er mangelfull på politiets nettsider. Justis- og beredskapsdepartementet ønsker, som et ledd i oppfølgingen av NOU 2016:18 Hjertespråket, at flere skjemaer og mer informasjon på etatenes nettsider oversettes til de tre samiske språkene.

1.8.3 Digital ordbok med juridisk terminologi

Som en oppfølging av NOU 2016:18 Hjertespråket vil det igangsettes et arbeid med å utarbeide juridisk ter-

minologi på sør- og lulesamisk. I tillegg vil det igangsettes et arbeid for å utvide den juridiske terminologien som i dag foreligger på nordsamisk. Sametinget har foreslått at det også utarbeides en «frasebok», noe Justis- og beredskapsdepartementet har gitt sin tilslutning til. Et aktuelt tiltak vil kunne være å etablere en digital ordbok/digitalt oversettelsesverktøy som gjøres tilgjengelig på internett, når juridisk terminologi er på plass for nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. Dette vil også kunne gjøres med den såkalte «fraseboken». De økonomiske og administrative konsekvensene av å etablere en digital ordbok med juridisk terminologi og en «frasebok» må utredes nærmere før endelig beslutning tas.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet viser til Sámi Giellagáldu – Nordisk fag- og ressursenter for samiske språk, som er et språkorgan etablert i 2013 av sametingene i Norge, Sverige og Finland – formelt underlagt Samisk Parlamentarisk Råd (SPR). Det overordnede formålet med organet er å styrke og utvikle de samiske språkene gjennom et godt språksamarbeid, for å bidra til å sikre at språkene utvikles likt på tvers av landegrensene.

Det pågår en prosess mellom sametingene med å reorganisere Sámi Giellagáldu på en måte som gir det bedre faglig soliditet, og mer forutsigbar drift. Sametinget har signalisert at den nye organisasjonsmodellen etter planen skal være på plass i løpet av 2020.

Til dette punktet har Sametinget merknader, se meldingens pkt. 8.3.

1.8.4 Kunnskapsformidling og kompetanseheving om den samiske dimensjonen i justissektoren

For å styrke samisk språk og kultur i justissektoren er det nødvendig å øke kompetansen om den samiske dimensjonen i hele sektoren. Et mulig tiltak vil være å digitalisere kunnskapsformidlingen og kompetansehevingen i justissektoren i form av e-læring. Kriminalomsorgens høyskole og utdanningsenter og Politihøgskolen vil kunne være sentrale i et slikt arbeid, men de økonomiske og administrative konsekvensene må utredes først.

2. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Masud Gharahkhani, Stein Erik Lauvås, Eirik Sivertsen og Siri Gåsemyr Staalesen, fra Høyre, Norunn Tveiten Benestad, Torill Eidsheim, Olemic Thommessen og Ove Trellevik, fra Fremskrittspartiet, Jon Engen-Helgheim og Helge André Njåstad, fra Senterpartiet, Heidi Greni og Willfred Nordlund, fra Sosialistisk Venstreparti, lederen Karin Andersen, og fra Kristelig Folkeparti,

Torhild Bransdal, viser til at Meld. St. 31 (2019–2020) er den andre i rekken av framoverskuende stortingsmeldinger som har erstattet det som tidligere var behandlingen av Sametingets årsmelding, og at Sametingets årsmelding for 2019 følger stortingsmeldingen som et vedlegg.

Komiteen viser til at staten Norge er etablert på territoriet til to folk, nordmenn og samer. Begge folkene har samme rett og krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. I Grunnloven § 108 heter det:

«Det påligger statens myndighet å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Komiteen viser til at hvert fagdepartement har ansvaret for å følge opp statlig politikk overfor samene innenfor sin sektor. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvaret for å samordne statlig politikk som berører samene i Norge.

Komiteen understreker at de samiske språkene påvirkes særskilt av digitalisering. Komiteen mener at digitalisering er en forutsetning for at de samiske språkene kan bevares og utvikles, og understreker at brukere av de samiske språkene må gis et likeverdig digitalt tilbud med den øvrige befolkningen. Nordsamisk er definert som et truet språk av Unesco, og sørsamisk og lulesamisk er definert som svært truede språk. Bruke av sørsamisk er spredt over et stort geografisk område, og det gjør dem særlig avhengige av digitale løsninger for å opprettholde sørsamisk som et levende språk.

På denne bakgrunn fremmer komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede hvilke gjenstående hindringer som må fjernes for å kunne gi et fullverdig digitalt tilbud til brukere av samiske språk i Norge, og på egnet måte legge fram forslag for Stortinget som sikrer dette.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet viser til Innst. 12 S (2020–2021), der Senterpartiet foreslo 5 mill. kroner til etablering av en lulesamisk profilskole i Hamarøy. Disse medlemmer viser til at Stortinget i oppfølgingen av NOU 2016:18 Hjertespråket har vært tydelig på at det er et behov for å styrke minoritetsspråkene. Lulesamisk er det samiske språket som har størst utfordringer og minst ressurser knyttet til opplæring på samisk. Håbmer-Hamarøy er den eneste kommunen som har lulesamisk språk som forvaltningsområde. Det er et lokalt ønske om å utvikle den kommunale skolen på Drag til en lulesamisk profilskole. Det lulesamiske kjernemiljøet trenger et sær-

skilt utdanningstilbud, tilsvarende det tilbudet som allerede finnes for nord- og sørsamisk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til Stortingets behandling av representantforslag om å få utarbeidet og lagt fram en stortingsmelding om sørsamisk språk, kultur og næring (Dokument 8:73 (2016–2017), jf. Innst. 334 S (2016–2017)), hvor regjeringen blir bedt om å ha en særlig oppmerksomhet rettet mot sørsamisk språk og sammenhengen mellom språk, kultur og næring i oppfølgingen av Hjertespråket og komme tilbake til Stortinget på en egnet måte med konkrete forslag til oppfølging av dette. Flertallet ber om fortgang i dette arbeidet.

Flertallet viser videre til at Sametinget i sine merknader i meldinga understreker at «dagens situasjon er kritisk for de samiske språkene som digitale språk». Sametinget mener blant annet at det må være et mål at alle offentlige instanser har støtte for samiske bokstaver slik at samiske navn kan skrives korrekt i alle offentlige registre, og at samiske språk skal være tilgjengelig på alle offentlige digitale tjenester som utvikles fra starten av. Sametinget påpeker at dersom det samiske perspektivet ikke blir tatt med i et tidlig stadium i utviklingen av digitale tjenester, blir det heller ikke utviklet et samisk tilbud, og de mener derfor at det samiske tilbudet må nevnes ved bevilgningen til nye digitaliserings tiltak for at det samiske perspektivet skal bli tatt med.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at det samiske perspektivet blir tatt med i et tidlig stadium for utvikling av digitale tjenester, herunder må det samiske tilbudet nevnes ved bevilgningen til nye digitaliseringstiltak.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at samisk språk skal være tilgjengelig i alle offentlige digitale tjenester som utvikles fra starten av, samt at alle offentlige instanser har støtte for samiske bokstaver, slik at samiske navn kan skrives korrekt i offentlige registre.»

Komiteen viser til at de samiske språkene står overfor enkelte utfordringer som digitalisering kan være med på å løse, for eksempel ved å gi bedre tilgang til læremidler. Digitaliserte hjelpemidler kan gjøre det raskere og enklere å oversette materiale til samiske språk, og dermed gjøre det rimeligere å oppdatere tekster.

Komiteen påpeker at alle elever i grunnskolealder som bor i samiske distrikter, har rett til opplæring i

og på samisk, jf. opplæringsloven § 6-2 første ledd, og ser på Meld. St. 31 (2019–2020) som en start på et systematisk arbeid for å oppfylle rettighetene disse elevene har. Mange opplever samtidig at økt digitalisering har ført til en negativ utvikling. Sentrale fysiske språkarenaer forsvinner, en del offentlig informasjon er ikke lenger tilgjengelig på samisk, og det finnes fortsatt maskinvare og programvare som ikke støtter samiske tegn. Mange har ikke tilgang på tilstrekkelig bredbåndsdekning, og komiteen understreker at tilgang på bredbånd med høy hastighet er en forutsetning for at alle skal få være med på digitaliseringen og for å gjennomføre intensjonene i NOU 2016:18 Hjertespråket. Nasjonal kommunikasjonsmyndighet anslår at 89 pst. av landets husstander har et tilbud om høyhastighets bredbånd (100 Mbit/s nedlastning) per første halvår 2020. Digitalisering kan gi samfunnet store gevinster, men det er samtidig viktig å gjennomføre den digitale utviklingen uten at noen samfunnsgrupper blir hengende etter.

Komiteen viser til at Sametinget har hatt store forventninger til denne stortingsmeldingen som tar for seg temaet digitalisering i det samiske samfunnet. Sametinget har flere ganger påpekt at regjeringens overordnede digitaliseringssatsing ikke ivaretar det samiske perspektivet.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at Sametinget er kritiske til at det heller ikke i denne meldingen kommer klart fram hva regjeringens mål for digitaliseringen av det samiske samfunnet er, og hva regjeringen vil satse på i den sammenheng.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti er opptatt av at hele landet skal få like digitale muligheter, og da må også infrastrukturen utvikles videre. Disse medlemmer vil vise til regjeringens langsiktige mål om høyhastighetsbredbånd til alle og at det er varslet en ny melding. Disse medlemmer understreker at det har vært en positiv utvikling de siste årene når det gjelder samisk tegnsatt og IKT, men mye arbeid gjenstår. Disse medlemmer påpeker derfor at det fortsatt er viktig å jobbe aktivt med den digitale utviklingen innenfor samisk språk for at utviklingen ikke skal bli negativ.

Disse medlemmer viser videre til at den samiske befolkningen i Norge bor spredt. Før digitaliseringen var dette en stor utfordring, men etter at teknologien har utviklet seg, kan også det samiske samfunnet bruke det som en styrke. De nye plattformene har koblet det samiske samfunnet bedre sammen. Digitaliseringen spiller derfor en viktig rolle, men det må legges til rette for at det er brukervennlig og effektivt. Det å legge til rette for legetimer på nett vil også gjøre at flere vil spare

mye tid på reising. Det å ha en samiskspråklig lege tilgjengelig for nettkonsultasjon kan spare en person for flere timers reisetid.

Disse medlemmer mener at kompetanseløftet innenfor utdanning er viktig for det samiske språket og kvaliteten på samisk utdanning. Disse medlemmer fremhever at etter- og videreutdanningstilbud til samiskspråklige lærere vil øke kompetansen og komme hele det samiske samfunnet til gode.

Disse medlemmer viser videre til at det er viktig at det offentlige har gode plattformer som gjør at man kan bidra til samisk språkundervisning også på skoler der det ikke er mange samiske elever. Teknologien har gjort at ting har blitt enklere.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, støtter at det jobbes aktivt med samisk språkteknologi, og både Divvun og Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno er viktige aktører innenfor utviklingen av samisk språkteknologi. Flertallet viser til at Divvun har utviklet språkverktøy i form av blant annet elektronisk stavekontroll, korrekturprogram, grammatikkkontroll, tastaturer, taleteknologi og pedagogisk programvare for ulike samiske språk. Videre mener flertallet at det er svært positivt at Divvuns produkter er fritt tilgjengelig på nett. Flertallet viser til at Giellatekno har som mål å utarbeide grunnleggende analyseverktøy for ulike samiske språk, og lage program og språkressurser til bruk i forskning og utdanning, og for samiske språkbrukere generelt. Giellatekno arbeider også med utvikling av verktøy for maskinoversettelse.

Flertallet viser til at både Divvun og Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno er viktige aktører innenfor utvikling av samisk språkteknologi. De legger gjennom det til rette for å styrke samiske språk på ulike digitale arenaer.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at Sametinget selv har uttrykt et sterkt ønske om å bli inkludert i digitaliseringsarbeidet og mener det samiske samfunnet må være likestilt med storsamfunnet. Digitaliseringen må finansieres på en slik måte at det blir en helhetlig satsing som sørger for at tilgang til digitale tjenester blir likt, uavhengig av faktorer som de ulike kommunenes økonomi.

Dette flertallet vil peke på at Sametinget også er opptatt av at digitaliseringen ikke skal føre til sentralisering, og at det blir satset på god infrastruktur i mobil- og fibernett slik at distriktene kan delta i digitaliseringen fullt ut.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til sitt alternative statsbudsjett for 2021, hvor Arbeiderpartiet la inn totalt 500 mill. kroner til utbygging av høyhastighets internett i hele landet i 2021, og dermed satte av 235,9 mill. kroner mer enn regjeringens forslag i 2021.

Disse medlemmer viser også til at Arbeiderpartiet i sitt alternative statsbudsjett økte bevilgningen til Sametinget for 2021 med 50 mill. kroner ut over regjeringens forslag.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet viser til at Senterpartiet i sitt alternative statsbudsjett for 2021 foreslo å øke tilskuddet til bredbåndsutbygging med 236 mill. kroner ut over regjeringens budsjettforslag.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til sitt alternative statsbudsjett for 2021, der Sosialistisk Venstreparti øker posten til bredbåndsutbygging med 200 mill. kroner ut over regjeringens budsjettforslag, samt økte bevilgninger til Sametinget med 10,5 mill. kroner og 10 mill. kroner mer til samisk kulturminneforvaltning.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at samiske institusjoner innenfor områder som for eksempel språk, utdanning og kultur innehar mye kunnskap om samisk språk og kan derfor bidra i digitaliseringsprosessen. Derfor forutsetter flertallet at det i arbeidet med digitaliseringen holdes tett kontakt med Sametinget om prioriteringer og framdrift. Flertallet viser også til at Sametinget uttaler at brukerne velger digitale løsninger når de tilbys.

Flertallet merker seg at Sametinget sterkt ønsker at meldingen skal behandles av Stortinget i vårsesjonen, slik at meldingen er mest mulig aktuell.

Flertallet viser til at intensjonen med å gå over til en framoverskuende melding var at den skulle danne grunnlaget for Sametingets budsjettprosess.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen legge til rette for at den årlige stortingsmeldingen om samisk språk, kultur og samfunnsliv skal kunne behandles i vårsesjonen.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet viser til at den samiske reindriften er viktig for utvikling av samisk kultur. Disse medlemmer merker seg at Sametinget mener at arealpress og rovdryttap er de største utfordringene for næringen. Tap er vanskelig å dokumentere, og det er store sprik mellom antall rein det er søkt erstatning for, og de som faktisk er erstattet. Disse medlemmer viser til at stortingsflertallet ved behandling av reindrifts-

meldingen sa at tap til rovdrytt må begrenses og erstattes fullt ut når det forekommer. Med dette utgangspunktet ba flertallet om at rovdrytt- og rovfuglproblemene reduseres i et samspill mellom myndigheter og næringen. I tillegg er skrantesyke en potensiell trussel mot næringen, og tiltak er iverksatt for å redusere smittefaren. Nedising og store mengder snø har de siste årene skapt problemer for reinen med å finne mat, noe som har gjort driften ytterligere komplisert.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, viser til at det siden 2005 ikke har foreligget noen avtale om grenseoverskridende reindrift mellom Norge og Sverige. Dette er problematisk for reindriften i og med at de blir utestengt fra vinterbeite i Sverige. Så langt har regjeringen søkt å bøte på dette med økonomiske midler til føring, men flertallet mener arbeidet med å få på plass en konvensjon må prioriteres.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at bruken av sosiale medier er en stor del av hverdagen vår, og at det å synliggjøre og ivareta samisk språk og kultur på sosiale medier er viktig. Dette medlem ber derfor regjeringen vurdere hvordan myndighetene kan bidra til at det utvikles flere samiskspråklige apper og spill, og at samisk språk blir tilgjengelig på allerede eksisterende apper.

Dette medlem vil også understreke betydningen av at det i regjeringens arbeid mot hatefulle ytringer i digitale flater sikres at ulike instanser som politi, rettsystem, utdanningsinstitusjoner og sivilsamfunn har god kompetanse på det samiske og hva samer utsettes for.

3. Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen sikre at samisk språk skal være tilgjengelig i alle offentlige digitale tjenester som utvikles fra starten av, samt at alle offentlige instanser har støtte for samiske bokstaver, slik at samiske navn kan skrives korrekt i offentlige registre.

4. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding I–III fremmes av medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, tilråding IV av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k:

I

Stortinget ber regjeringen utrede hvilke gjenstående hindringer som må fjernes for å kunne gi et fullverdig digitalt tilbud til brukere av samiske språk i Norge, og på egnet måte legge fram forslag for Stortinget som sikrer dette.

II

Stortinget ber regjeringen sikre at det samiske perspektivet blir tatt med i et tidlig stadium for utvikling av digitale tjenester, herunder må det samiske til-

budet nevnes ved bevilgningen til nye digitaliserings tiltak.

III

Stortinget ber regjeringen legge til rette for at den årlige stortingsmeldingen om samisk språk, kultur og samfunnsliv skal kunne behandles i vårsesjonen.

IV

Meld. St. 31 (2019–2020) – Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Digitalisering
– vedlegges protokollen.

Oslo, i kommunal- og forvaltningskomiteen, den 16. februar 2021

Karin Andersen

leder

Heidi Greni

ordfører

